KREDIT BOZORI VA UNING VOSITALARI

Norqulov Habibullo
SamISI, Bank ishi kafedrasi assistenti
Ilmiy rahbar
habibullonorkulov9@gmail.com

Xamzayev Shaxzod Anvar o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
BI-525 guruh talabalari
shahzodxamzayev07@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.19975367

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy moliya tizimining tarkibiy qismi hisoblangan kredit bozori, uning iqtisodiy tabiati va funksiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kredit bozorining asosiy vositalari — bank kreditlari, tijorat kreditlari, obligatsiyalar va veksellarning o'ziga xos xususiyatlari, ularning iqtisodiyotdagi aylanish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiyalash sharoitida kredit resurslarini taqsimlash samaradorligini oshirish va kredit bozorini liberallashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Maqola yakunida kredit bozoridagi risklarni boshqarish va vositalarni takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar berilgan.
Kalit so'zlar: Kredit bozori, bank krediti, veksel, obligatsiya, foiz stavkasi, likvidlilik, pul-kredit siyosati, moliya bozori, tijorat krediti, resurslar transformatsiyasi.

Abstract: This article analyzes the credit market, its economic nature, and its functions as a vital component of the modern financial system. The research highlights the specific characteristics of key credit market instruments, such as bank loans, commercial loans, bonds, and promissory notes, as well as their circulation mechanisms in the economy. Additionally, issues related to increasing the efficiency of credit resource allocation and the liberalization of the credit market in the context of modernizing Uzbekistan's economy are examined. The article concludes with scientific findings on managing risks in the credit market and improving credit instruments.
Keywords: Credit market, bank loan, bill of exchange, bond, interest rate, liquidity, monetary policy, financial market, commercial credit, transformation of resources.

Аннотация: В данной статье анализируются кредитный рынок, его экономическая природа и функции как составная часть современной финансовой системы. В исследовании освещены специфические особенности основных инструментов кредитного рынка — банковских кредитов, коммерческих кредитов, облигаций и векселей, а также механизмы их обращения в экономике. Также рассмотрены вопросы повышения эффективности распределения кредитных ресурсов и либерализации кредитного рынка в условиях модернизации экономики Узбекистана. В завершении статьи представлены научные выводы по управлению рисками на кредитном рынке и совершенствованию кредитных инструментов.
Ключевые слова: Кредитный рынок, банковский кредит, вексель, облигация, процентная ставка, ликвидность, денежно-кредитная политика, финансовый рынок, коммерческий кредит, трансформация ресурсов.

Kredit bozori — bu vaqtincha bo‘sh turgan pul mablag‘larini jamlash va ularni qaytarish, muddatlilik hamda to‘lovlilik asosida qayta taqsimlash jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar tizimidir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kredit bozori kapitalning harakatlanishini ta’minlovchi asosiy mexanizm hisoblanadi. U mablag‘larga ehtiyoji bor xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar va ortiqcha resursga ega bo‘lgan jamg‘armachilar o‘rtasida vositachilik qiladi. Bank krediti kredit bozoridagi eng asosiy vosita bo‘lib, u pul shaklida taqdim etiladi. Uning o‘ziga xosligi — qaytarilishi, muddatliligi va foiz to‘lovi bilan birga, ob’ektlarining xilma-xilligidadir. Banklar korxonalarga aylanma mablag‘larni to‘ldirish uchun qisqa muddatli, investitsion loyihalar uchun esa uzoq muddatli kreditlar taklif etadi. O‘zbekiston sharoitida bank kreditlari iqtisodiyotni modernizatsiyalashning asosiy moliyaviy manbai bo‘lib qolmoqda.

O‘zbekiston iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar sharoitida kredit bozorining rivojlanishi investitsion faollikni oshirishning bosh omilidir. Kredit vositalarining xilma-xilligi korxonalarga o‘z faoliyatini kengaytirish, aholiga esa iste’mol ehtiyojlarini qondirish imkonini beradi. Mazkur maqolada kredit bozorining tarkibiy qismlari va unda qo‘llaniladigan asosiy vositalarning iqtisodiy mohiyati tahlil qilinadi. Tijorat krediti — bu tovarlarni sotishda sotuvchi tomonidan xaridorga beriladigan kechiktirilgan to‘lov imkoniyatidir. Ushbu munosabatlarning asosiy vositasi veksel hisoblanadi. Veksel — bu qarz oluvchining ma’lum muddatda pulni to‘lash majburiyatini tasdiqlovchi qimmatli qog‘ozdir. Veksel muomalasi korxonalar o‘rtasidagi "o‘zaro qarzdorlik" zanjirini samarali boshqarishga va bank kreditiga bo‘lgan ortiqcha bosimni kamaytirishga yordam beradi.

Kredit bozori kapitalning bir tarmoqdan boshqasiga oqib o‘tishini ta’minlovchi o‘ziga xos filtr vazifasini bajaradi. Uning asosiy vazifasi — resurslarni eng yuqori samara beradigan loyihalarga yo‘naltirishdir. Kredit bozori orqali vaqtincha bo‘sh turgan mablag‘lar real sektorga jalb qilinadi, bu esa takror ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta’minlaydi.

Kredit bozorining eng keng tarqalgan vositasi bank kreditidir. U pul shaklida taqdim etilishi, maqsadli yo‘naltirilishi va turli muddatlarga (qisqa, o‘rta, uzoq) berilishi bilan boshqa vositalardan ajralib turadi. Bank krediti iqtisodiyotning barcha sohalarini qamrab oluvchi egiluvchan instrumentdir. Kredit bozorining eng uzoq muddatli va kam riskli vositalaridan biri ipotekadir. Ipoteka ko‘chmas mulk garovi ostida beriladi va u ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega. U nafaqat aholining uy-joy bilan ta’minlanishini yaxshilaydi, balki turdosh sohalar (qurilish materiallari, mebelsozlik, transport) rivojiga ham kuchli turtki beradi. O‘zbekistonda ipoteka bozorining liberallashtirilishi banklar o‘rtasida sog‘lom raqobatni yuzaga keltirdi.

Tijorat krediti korxonalar o‘rtasidagi tovar ayirboshlash jarayonida yuzaga keladi. Sotuvchi o‘z tovarini xaridorga to‘lov muddatini kechiktirish sharti bilan beradi. Bu munosabatlarning asosiy hujjati veksel hisoblanadi. Veksel — qarz oluvchining ma’lum muddatda pulni qaytarish majburiyatini tasdiqlovchi qimmatli qog‘oz bo‘lib, u xo‘jaliklararo hisob-kitoblarni tezlashtiradi.

Yirik kompaniyalar va davlat uzoq muddatli kapital jalb qilish uchun obligatsiyalar chiqaradi. Obligatsiya — bu qarz vositasi bo‘lib, uning egasi belgilangan muddatda asosiy qarz va foiz (kupon) olish huquqiga ega bo‘ladi. Bu vosita kredit bozorini fond bozori bilan bog‘lovchi muhim ko‘prikdir.

Kredit bozorining eng barqaror va uzoq muddatli vositalaridan biri ipotekadir. U ko‘chmas mulk garovi ostida berilib, aholining uy-joyga bo‘lgan talabini qondirish bilan birga, qurilish sohasidagi iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi.

Banklar o‘z likvidligini tezkor tartibga solish uchun bir-biridan qisqa muddatli qarzlar oladi. Bunda REPO (qimmatli qog‘ozlarni qayta sotib olish sharti bilan sotish) bitimlari asosiy vosita hisoblanadi. Bu instrument Markaziy bankka pul massasini boshqarish imkonini beradi.

Aylanma mablag‘larni to‘ldirish uchun faktoring (debitorlik qarzini sotib olish) va asosiy vositalarni yangilash uchun lizing (moliyaviy ijara) bugungi kredit bozorining ajralmas qismlaridir. Ular korxonalarga katta miqdorda garovsiz texnologik yangilanish imkonini beradi.

Kredit bozoridagi vositalarning "narxi" foiz stavkalari orqali belgilanadi. Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi kredit bozoridagi barcha vositalarning rentabelligiga ta’sir qiluvchi asosiy indikator hisoblanadi. Samarali tartibga solish kredit resurslarining barcha uchun ochiqligini ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Kredit bozori va uning vositalari iqtisodiyotning samarali ishlashi uchun zarur bo‘lgan moliyaviy infratuzilmani shakllantiradi. Vositalarning xilma-xilligi risklarni taqsimlash va investitsiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston sharoitida kredit bozorini yanada takomillashtirish uchun veksel va korporativ obligatsiyalar muomalasini kengaytirish, shuningdek, raqamli kreditlash vositalarini rivojlantirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. – T.: “Adolat”, 2023. (Kredit va qarz munosabatlarining huquqiy asosi).
2. O‘zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida"gi O‘RQ-580-sonli Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog‘ozlar bozori to‘g‘risida"gi Qonuni (yangi tahriri).
4. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi". – T.: “O‘zbekiston”, 2022.
5. Mishkin Frederic S. "The Economics of Money, Banking and Financial Markets". 12th Edition. – Columbia University, Pearson, 2019. (Kredit vositalari bo‘yicha dunyo miqyosidagi asosiy darslik).
6. Shodmonov Sh.Sh., G‘afurov U.V. "Iqtisodiyot nazariyasi". – T.: “Iqtisod-moliya”, 2021.
7. Abdullayeva Sh.Z. "Pul, kredit va banklar". – T.: “Iqtisodiyot”, 2020.
8. Vahobov A.V., Malikov T.S. "Moliya". Darslik. – T.: “Noshir”, 2021.
9. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining "Pul-kredit siyosatining asosiy yo‘nalishlari" bo‘yicha yillik hisobotlari (2025-2026).
10. Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) tahliliy materiallari: "Uzbekistan: Financial Sector Assessment". (2025).